

Pål Steigan: Om Enver Hoxhas Albanien

Utdrag ur *På den himmelska fridens torg*

Inledning

Följande är en översättning från norskan (utförd av B. Svensson) av kapitel 21 i Pål Steigans bok *På den himmelske freds plass*. Boken, som först publicerades i bokform år 1985, finns i nätutgåva på adressen: www.akp.no/hefter/himmelske-fred.html

Pål Steigan var ordförande i det norska maoistpartiet AKP(m-l) mellan 1975-84, dvs boken skrevs efter han lämnat den posten, men Steigan var (och är) fortfarande medlem i AKP som partiet numera heter. AKP(m-l) bröt till slut med Kina år 1989 (efter massakern på Himmelska fridens torg i Beijing), dvs när Steigan skrev boken var partiet fortfarande Kina-orienterat, även om det under 80-talet blev alltmer kritiskt till utvecklingen i Kina.

Det kapitel som publiceras nedan handlar om Albanien och ger en intressant inblick i olika aspekter av denna stalinismens högborg i Europa. Bl a får vi en ögonvitnesskildring av det albanska Arbetets Partis kongress 1976, där motsättningarna mellan Albanien och Kina för första gången började visas utåt (fast fortfarande i delvis kamouflerad form). Hoxhas ”Rapport till Albanska Arbetets Partis sjunde kongress 1 november 1976” publiceras samtidigt med denna artikel.¹

Kapitel 21: Örnlandet

Den lilla balkanstaten Albanien spelade under flera år en viktig politisk roll för AKP(m-l).

Detta trots att albansk politik och historia tidigare var praktiskt taget okänd i Norge.

(En glömska som landet tyvärr har fallit tillbaka i efter att förbindelsen mellan AKP och det albanska partiet bröts.) Då jag gick i folkskolan, hade jag en geografibok där det stod 10 rader om Albanien, bland annat att landet hade två miljoner invånare och att ”det är mycket mygg där”. Detta representerade gräddan av information som gavs norska skolbarn på 50-talet i utbildningsrevolutionens Norge. Men trots det, och kanske också till viss grad av den orsaken, spelade Albanien en tid rollen som ledlyd för norska m-l-are. Varför?

En titt på Albanien historia förklarar mycket. Albanien har vissa särdrag gemensamma med Norge. Landet levde länge under turkisk ockupation, liksom Norge var en koloni under Danmark och Sverige, även om förtrycket nog var långt mer brutalt. Albanien – *Shqipëria* (Örnlandet) – är ett litet land, ett bergland med starka nationella traditioner. Och Albanien hade gjort det Norge inte hade klarat under 2:a världskriget, nämligen att resa en väpnad motståndskamp mot fascistiska och nazistiska ockupanter och kasta ut dem på egen hand.

Albanien hade uträttat saker som krävde respekt. Ett land, som före kriget var ren medeltid, hade skapat en slags fattig välfärdsstat. Det gamla Albanien hade praktiskt taget ingen industri. Från 1938 till 1965 ökade industriproduktionen 35 gånger. Ett land som 1938 hade 2500 elever i högsta klassen i grundskolan, hade uppnått full och allmän skolgång, eller 70 gånger så många elever i årskurs 7 och 8. Pensionsålder för gruvarbetare var 50 år 1970 och i övrigt från 55 till 60 år. (Detta sista har olje-Norge fortfarande ”inte råd” till 1985.) Man hade infört trygghetsordningar, daghem till de flesta barn, socialt bostadsbyggande och ordnade löne- och arbetsförhållanden. Genomsnittlig levnadsålder var 1945 så låg som 44 år, under 70-talet var den raskt på väg mot något i närheten av nordeuropeisk nivå.

¹ Se [Enver Hoxhas rapport](#) (på marxistarkivet)

Hur man än vänder på det, så var detta en revolution, en våldsam frigörelse av människor och produktivkrafter. Albanien är fortfarande ett av de fattigaste länderna i Europa, men när albanerna själva jämför med sin nära förtid, måste de vara stolta och imponerade av vad de själva har utträttat. Oavsett man gillar eller ogillar den albanska regimen, så kan man inte frånta dem det.

Enver Hoxha och Arbetets Parti är olösligt knutet till denna välfärdsrevolution. Jag har sagt att Enver kan kallas en albansk "Einar Gerhardsen" eftersom han spelar en liknande roll i folks medvetande. Fråga en gammal socialdemokratisk arbetare om utvecklingen från 30 – till 70-talet. Det svar du får, kommer att vara förbluffande likt det svar du får om du frågar en gammal alban om samma sak. Albanen kommer att kunna berätta om syskon som dog av sjukdomar eftersom det inte fanns sjukvård, han skulle kunna berätta om godsägarvälde och att bara några få fick lära sig läsa och skriva. Medan nu.....

Trots stora fel och hårt förtryck, är det knappast något tvivel om att Arbetets Parti och Enver Hoxha har en unik ställning bland folket. Denna status hänger också samman med den nationella frigörelsen och den nationella stoltheten. Med befrielsen 1944 blev albanerna herrar i sitt eget hus för första gången sedan Gjerg Kastrioti Skanderbeg gjorde uppror mot turkarna på 1400-talet. Det är inte för inte som furstehuset Skanderbegs feodala dubbeltorn pryder folkrepubliken Albanien flagga. Den nationella stoltheten har betytt väl så mycket för modern albansk politik som marxistisk teori och politik. En norsk parallell: fördragen på Eidsvold.

Socialismens ledfy

Det var Kina och Mao som gjorde oss uppmärksamma på Albanien. Nå, inte Mao personligen, men något han sagt som citerats i kinesiska uttalanden. Han sa att Albanien är *socialismens ledfy i Europa*.

Det fanns goda grunder till att Mao uttalade sig så positivt om Albanien. Enver Hoxha och hans partikamrater hade nämligen varit trofasta bundsförvanter för Mao och det kinesiska partiet i den bittra striden med Sovjet. Kina stod ganska ensamt i kritiken av Chrusjtjov och hans långtgående revision av marxismen. Vietnam hade, liksom koreanerna, gett Kina ett visst stöd. Rumänerna motsatte sig ryssarnas splittringsverksamhet. Men ingen hade i samma grad som albanerna stött Kinas syn. Och de lät sig varken köpas eller pressas av ryssarna, trots att Sovjet gick så långt som till blockad och handelsbojkott för att pressa albanerna till att göra avbön. Den ryska pressen ledde tvärtom till en konsolidering av Albanien och det albanska partiet. Hela den historiska förnedringen och förödmjukelsen koncentrerades i den ryska stormaktsarrogansen. För andra gången blev Enver Hoxha nationalhjälte och samlingsfigur. Utåt betydde detta att det uppstod ett speciellt förhållande mellan Kina och Albanien. Skenbart byggde detta förhållande på enighet om ideologiska principer, men i verkligheten fanns det hela tiden ideologiska skillnader. Albanerna var mer rättrogna stalinister, medan kineserna hade varit kättare redan i Stalins ögon. (Sovjet erkände inte Maos regering förrän Guomindang praktiskt taget var utkastat från fastlandet.)

Stalin hade en helt speciell plats i Albanien historia. Idag är Tirana den enda huvudstad i Europa som har en staty av Stalin på huvudgatan, som för övrigt heter Stalin-boulevarden.

Orsaken är att Stalin kanske räddade Albanien från att bli en minoritetsrepublik i Jugoslavien. Vid en kritisk tidpunkt i Albanien historia tog Stalin parti för de krafter i Albanien som gick emot sammanslutningen. Stalin gjorde knappast detta utifrån någon speciell förkärlek för albanerna, utan som ett led i sina motsättningar till jugoslaverna och speciellt Tito.

Motsättningsförhållandet till Tito gjorde det helt logiskt för Stalin att stödja Titos rivaler i Albanien. Det vart väl hellre maktpolitik än hänsynen till den ideologiska renheten som gav ett sådant utslag. Men för den albanska nationen var det utan tvekan ett välkommet stöd.

Efteråt har självfallet albanerna skapat sin egen nationella myt kring detta, där Stalin spelar räddarens roll.

Från Albanien tornar Jugoslavien upp sig som en jätte. Albanien hade nog av problem med grannen så länge Tito var bannlyst från Kreml. Därför blev det ett ohållbart hot för Albanien när Chrusjtjov ville ta tillbaka Tito i stallet. De albanska ledarna uppfattade detta som ett hot mot Albaniens existens. Denna uppfattning var nog så nykter, något som Chrusjtjov tydligen visste då han försökte att svälta landet till lydnad. Därför var också Albanien så skarp i kritiken då Kina återupptog förbindelsen med Jugoslavien.

Albturist

Nåväl. Av olika skäl hade Albanien etablerat sig som Maos exempel i Europa, väktare av de rena principerna och Stalins rätta arvtagare. Att det i hög grad låg realpolitik bakom denna situation, hindrade inte att Albanien kom att få mycket inflytande på både gott och ont för den norska m-l-rörelsen.

Albanerna hade många fördelar från norsk m-l-synpunkt i förhållande till kineserna. De albanska kommunisterna var mer insatta i europeiska förhållanden. De kommenterade regelbundet aktuell europeisk politik som hade betydelse också för oss. De hade också en öppnare, mer europeisk stil än de tillknäppta kineserna. Kulturerna låg närmare varandra, det var lättare att komma på samma våglängd och få personliga vänner. Dessutom ligger ju Albanien i Europa, det är överkomligt även för lågavlönade norrmän att resa dit.

Den albanska stoltheten och frihetskampen appellerade starkt till oss som ju var uppfyllda av erfarenheterna från den *norska* kampen mot nazismen. Allt detta gjorde Albanien tilldragande. Ett socialistiskt exempel i fickformat (i storlek med Hedmark fylke) här på europeisk mark, det var självklart en stor sak.

Vi blev snart hemtama med de albanska förhållandena. Den albanska partihistorien blev översatt till norska. Kampen mellan de kommunistiska smågrupperna i Albanien under 40-talet var snart ett lika känt ämne som splittringen i DNA 1923. Stålkombinatet i Elbasan, ateismuseet i Shkodra och traktorreservdelsfabriken i Tirana var välkända stickord i samtal mellan m-l-are. Nu var det ingen dum idé att söka efter europeiska exempel på att det går an för ett litet folk att bygga socialismen. Det fanns också en hel del att lära av Albanien, både på gott och ont. Men det är grund till självvrannsakan av hur okritiska vi var och hur blinda vi var för svagheterna. Vi registrerade nog en del, men översåg med dem. I efterhand kan vi inse att den sorts solidaritet är dum, den leder till skador på lång sikt.

Den första SUF-delegationen reste till Albanien redan 1969. Detta inledde en period på åtta år med förbindelser mellan den norska m-l-rörelsen och det albanska partiet och ungdomsförbundet. Vi blev inbjudna som gäster på kongresserna 1971 och 1976, vi sände fackliga delegationer och kvinnodelegationer. För att inte prata om att flera tusen norska turister reste på besök till Adriatiska havskusten. Själv stod den norska m-l-rörelsen som värdar för albanska delegationer som kom till Norge vid flera tillfällen, och inte minst genomförde vi en kraftanstängning då den albanska statsensemblen med dussintals aktörer besökte Norge och uppträdde för fulla hus. Vi lärde känna en lång rad albanska ledare och massor av tolkar och funktionärer. Man kan tryggt säga att ingen annan i Norge vet så mycket om Albanien som vi. Jag känner t.ex. personligen flera av regeringsmedlemmarna och andra ledare i dagens Albanien, eftersom jag träffade dem och diskuterade med dem på 70-talet. Då var dom några steg längre ned i trappan. Albaniens statsöverhuvud och landets starke man efter Enver Hoxhas död är Ramiz Alia. Honom har jag träffat många gånger både formellt och informellt. Jag var också närvarande på den kongress där den albanska ledningen förberedde brottet med Kina.

På "Komintern-hotellet" i Tirana

Kongressen ägde rum i november 1976. En kort tid innan hade Mao dött i Kina, och hans änka och resten av Shanghaigänget arresterats och anklagats för sammansvärjelse och förberedelse för statskupp. Det var med andra ord en spänd och orolig tid. Mycket var ovisst. AKP inbjöds att sända en tremannadelegation till Albanien, och vi infann oss med stora förväntningar. Kanske väntade vi oss inte så värst mycket av kongressen. Men det som spände förväntningarna till bristningspunkten var det faktum att väldigt många av m-l-partierna i världen var inbjudna. Hösten 1976 drömde den albanska partiledningen om att återskapa den Kommunistiska Internationalen, med Albanien i samma roll som Sovjet i sin tid spelade. Kring detta kan det knappast härskas något tvivel. Hela arrangemanget kring kongressen präglades av denna dröm. Kongressen var väl så mycket en organisatorisk framstöt för att skapa detta MinIntern som ett landsmöte för det albanska regeringspartiet. Hotell Durres i Tirana var som ett äkta Komintern-hotell i Moskva under 30-talet. Där var ett illegalt parti från Iran, det indonesiska partiet, illegala partier från Latinamerika. Partier från Spanien, Portugal, Italien och de flesta västeuropeiska länder. Det filippinska partiet, som idag för en framgångsrik kamp mot Marcos-diktaturen, var där. Det fanns delegationer från hela Norden. Däremot var det sparsamt med folk från Mellan- och Nordamerika, från Asien och Afrika. Den mest iögonfallande frånvaron, var frånvaron av det kinesiska partiet. Trots sina nära band till Albanien genom många år, underlät det kinesiska partiet att sända någon delegation. Vid denna tidpunkt hade kineserna en princip om att varken bjuda in utländska delegationer till sina kongresser eller att delta på utländska partiers kongresser. De hade en annan praxis under 50- och 60-talen och de har en annan praxis idag.

Merparten av gästerna kom från Västeuropa och Sydamerika. Likväl var det antagligen den största enskilda samlingen av m-l-partier som någonsin ägt rum. Ett år senare var många av dessa partier motståndare i en bitter strid om vad som är riktig kommunistisk analys av dagens värld. De skulle aldrig mer kunna samlas under samma tak, och några år senare hade också några av dem mer eller mindre gått i glömska. Som en historisk skärningspunkt var alltså den albanska kongressen helt unik. För någon som vill analysera det som var m-l-rörelse under 70-talet och studera dess säregenheter i internationell måttstock, är den albanska kongressen ett enastående forskningsfält. Vi förstod inte att enheten skulle vara så kortvarig, men vi kände det historiska vingslaget. Under en vecka hade vi hela världen – rättare: hela m-l-världen (med ett par viktiga undantag), samlade i en enda byggnad. Några få steg ner i korridoren fanns argentinska kommunister som hade ett pris på sina huvuden i hemlandet. En trappa upp var du hos folk som hade upplevt shahens terror i Iran. Aldrig någonsin har jag deltagit i så många möten på så många olika språk. Aldrig någonsin, varken före eller senare, har jag haft samma känsla av att tillhöra en *världs*rörelse som just då.

Ringside på en albansk partikongress

Första stora punkt på programmet var Enver Hoxhas rapport. Det var, som vanligt bland östeuropeiska ledare, en kolossal affär. I två dryga dagar satt vi och lyssnade på Envers rapport. Tolv timmar plus inlagda pauser. Den 68 år gamle Hoxha hade talat in alltihopa på band, så att endast inlednings- och avslutningsavsnitten föredrogs "live". Förstesekreteraren rörde sig långsamt och visade tydliga tecken på sviktande hälsa. I perioden mellan 1971 och 1976 hade det skett en märkbar avtappning i APA:s ledande kretsar. Försvarsministern hade avrättats, anklagad för högförräderi. Utrensningarna hade också träffat ministrar inom ekonomi och oljeledning samt framträdande personer inom kultur och propaganda. Hoxha sade att detta var klassfiender och att kampen mot dem var klasskamp. Men enligt det albanska partiets tänkesätt var de inte representanter för någon klass i Albanien. Det finns ju inte något borgerskap i Albanien. Däremot finns det ett borgerskap utanför landet, och avvikare från partilinjen blir därmed nödvändigtvis betraktade som utländska agenter. Han försäkrade att efter dessa utrensningar var partiet "mer monolitiskt än någonsin".

Det är underligt att tänka på att den man som uppträdde som Hoxhas efterträdare på kongressen, blev stämplad som ”fyrdubbel imperialistisk agent” innan nästa kongressperiod var slut. Det gällde partiveteranen Mehmet Shehu, mannen som ledde befrielsen av Tirana 1944. På kongressen höll han det näst viktigaste talet, nämligen det som innehöll direktiven för 5-årsplanen, och han var en del av den ”monolitiska enheten”. Några få år senare sköts han i en inre partiuppställning. Detta är inte bara ett arv från Stalin-tiden. Det är kanske väl så mycket ett arv från det albanska klansystemet, där blodshämnd inte är något som tillhör avlägsna århundraden. Uppställningen med Mehmet Shehu var lika mycket en uppställning med Shehu-klanen, eftersom utrensningarna drabbade hela familjen.

(Gamla traditioner står nämligen starka i Albanien: Jag försökte en gång att servera norsk ribbe [revben ö.a.] till en albansk ambassadör. Det var lika vällyckat som om jag skulle ha försökt det med en troende muslim. Däremot förenade vi oss över Linie-akvaviten. Trots att Albanien har förklarat sig som världens enda ateistiska land, upplevde en SUF-delegation på 70-talet att under bordet bli erbjudna att få besöka en hemlig kyrka.)

Udd mot Kina

Man förväntade sig inga stora överraskningar i Envers rapport. Men efterhand framgick det, inte minst av applåderna, att här var det ett eller annat på gång. Enver säger: ”Länder ska indelas efter sina sociala system, huruvida de är socialistiska eller kapitalistiska länder.” Våldsam applåd. ”Begreppet 3:e världen skapar illusioner.” Ovationsliknande applåd. Eller när han pratar om de alliansfria staternas möte i Colombo: ”Ingen angrep USA eller Sovjet, men däremot Frankrike!” Högljudda skratt. Här blev det uppenbarligen sagt saker mellan raderna. Självfallet var det Kina det handlade om. Det kom inga öppna angrepp på Kina i talet. Formellt var det försäkringar om vänskap och enhet. Men indirekt hade hela talet en skarp, polemisk udd mot Kina. Maos tes om tre världar blev mildt sagt förlöjligad och hånad. Kinesernas försök att skapa en enhetsfront mot Sovjet kritiserades för att leda till knäfall för borgerskapet. Samtidigt hette det kattmjukt att ”inga lögnare från revisionisterna kan fördunkla den nära vänskapen mellan de två länderna”. (Om någon försäkrar dig evig vänskap, bör du vara på din vakt. Han kan grunna på något fanskap.)

Talet innehöll också ett intressant avsnitt om Komintern och 1970-talets internationella m-l-rörelse. ”Komintern var helt nödvändig.” ”De som kritiserar Komintern, förstår inte behovet av samlad handling.” All kritik mot fel från Komintern besvarades med: ”Komintern fick oriktiga rapporter.” Enver försäkrade att det inte var aktuellt att skapa ett nytt Komintern nu, och därefter lade han fram en skiss över ett internationellt samarbete mellan m-l-partier från hela världen. I klarspråk: Vi albaner kommer att ta initiativ till multinationella möten som sluter upp kring det som vi menar är en riktig kommunistisk linje, dvs med udd mot Kina och trevärldsteorin. Tiden efter kongressen visade att det var så det var menat.

Talet möttes med fotstampningar i flera minuter. ”Parti, Enver, jemi gathi kudoherë.” – Partiet och Enver, vi är alltid beredda! Enver Hoxha kom fram till de nordiska delegationerna i pausen och tackade oss för vänskapsarbetet, och speciellt tackade han för det arbete som AKP hade gjort vid den albanska statsensemblens besök i Norge. (Och rätt ska vara rätt. Det var ett ordentligt jobb.) ”De säger att ni i Norden är kalla, men ni är ju varma. Det mottagande som statsensemblen fick, var så varmt att det inte stod de entusiastiska fransmännen efter.”

I pauserna var det mycken dragkamp om vem som skulle tala på de europeiska partiernas vägnar. Albanerna ville ha deras trofasta stöttespelare Ernst Aust från Förbundsrepubliken. Hans parti hade vid denna tidpunkt förklarat att arresteringen av de Fyras gäng i Kina var detsamma som kontrarevolution. Det här var en uppenbar provokation. Detta sa vi i nog så klara ordalag till en representant för den albanska centralkommittén.

Kongressen gick vidare med att 56 delegater höll var sitt inlägg som var färdigskrivet i god tid innan kongressen. De övriga 84 antecknade talarna fick besked om att lämna sina inlägg till sekretariatet, eftersom det inte fanns tid till att höra dem. Ingen levererade något förslag. Ingen talare tog upp tråden från något som sagts tidigare. Ingen polemiserade mot något annat inlägg. Ingen hade några anmärkningar till det som centralkommittén lagt fram på förhand. Som forum kunde kongressen lika gärna varit hållen som brevkurs. Rena sinekuren. Gummi-stämpelaffär.

Per Egil Hegge i *A-magasinet* hävdar att AKP:s motsättningsförhållande till Albanien uppstod 1978 då Kina bröt förbindelserna med Albanien. Detta är inte sant. Redan samma dag som Enver Hoxha hade hållit sitt polemiska tal, beställde jag ett rikssamtal till Oslo. På en otroligt dålig telefonlinje över Wien klarade jag med hjälp av koder att meddela Sverre Knutsen i Oslo att nu byggde det upp till kamp om tredjevärldenteorin. Under resten av Albanienvistelsen låg dessa motsättningar under alla utspel, alla förslag och diskussioner. Tidvis var det ett nog så ansträngt klimat.

Drygt ett halvår senare var en AKP-delegation i Albanien för att diskutera oenigheterna. Det kom till kraftigt munhuggeri, där den albanska representanten tillät sig att bruka ett hotfullt språk. Strax efter slog de helt om, blev kattmjuka och kom med uppenbara försök att besticka AKP.

Vi försökte helt riktigt att hålla den kommande splittringen undan offentligheten så länge som möjligt. Man kan diskutera om det var klokt eller oklokt. Men det går inte att påstå att det inte allaredan i perioden 1976-77 existerade mycket skarpa motsättningar mellan AKP och det albanska partiet.

Ramiz Alia

Den nye albanske ledaren är en energisk man. Han är lång och ståtlig och har ett nästan milt ansikte. Ramiz Alia var partiets gunstling, i det närmast dess maskot under 50-talet. Ramiz var den yngste av de revolutionära veteranerna. Han deltog i illegalt arbete som tonåring och ryckte snabbt upp i graderna. Han blev ordförande för ungdomsförbundet. Han var med i den albanska Moskva-delegationen som polemiserade mot Chrusjtjov. Han blev partiets ideolog. Albaniens svar på Suslov. Och han hade en speciell hand med förbindelserna med utländska partier. Det var i den positionen han mötte norska delegationer. Jag tror att vi gott kan säga att det efterhand utvecklades något som liknade förtrolighet mellan Ramiz Alia och oss, något som *liknade* förtrolighet. För verklig förtrolighet med kamrat Ramiz tvivlar jag på att det är möjligt att uppnå. Vi lärde efter hand att känna inte bara den energiske och vänlige Ramiz, utan också Ramiz med två tungor, Ramiz som baktalar dig nästan innan du är utanför dörren.

Jag kommer mycket väl ihåg ett möte som den norska tremannadelegationen hade med Ramiz Alia efter den albanska partikongressen 1976. För alla som kunde koderna, var kongressen ett öppet och rasande angrepp på Kina och Mao Zedong, med samtidigt hölls det i ett sådant fabelaktigt språk att det inte direkt framgick av texten ("Öst-Europa-experten" Dag Halvorsen rapporterade från Wien efter kongressen att Hoxha hade hållit ett starkt maoistiskt tal. Så någon lät sig i varje fall luras av det fabelaktiga språket.) Men ingen som var närvarande på kongressen, kunde vara i tvivel om att något var i görningen. Vi frågade Ramiz om detta, och han förnekade att det var så mycket som ett moln på himlen mellan Kina och Albanien. Han visste att detta var lögn. Vi visste att detta var lögn, och han visste att vi visste det. Men ändå ljög han med glatt ansikte.

Nu var det varken första eller sista gången jag mött den typen av politiker, inte heller i länder som kallar sig socialistiska. Jag har upplevt liknande saker i Kina. Det finns en strof av Bob Dylan som dyker upp i hjärnan när jag tänker på sådana människor: "I have dined with kings / I've been offered wings / but I've never been too impressed." Sådana människor är representa-

tiva för ett visst socialt skikt, en byråkrattyp som trivs i ett bestämt klimat. Men det oroar mig likväl att en sådan man idag är Albaniens främste ledare.

Polski Fiat till de tveksamma

Formellt heter det i albansk liturgi att alla kommunistiska partier är lika. En liten episod visar att det inte är riktigt så i praktiken. Vi bodde fyra hundra meter från kongresshallen, en kort promenad, men det var inte tal om att promenera. En karavan med bilar körde upp framför hotellet för att köra oss de få stegen. Inte helt vår stil, men det må så vara. Det som däremot var nog så påfallande var att bilarna var ordnade i tre kategorier, nämligen lyxlousiner, Volvobilar och Polski Fiat. Och det var inte tillfälligheter som avgjorde vem som placerades var. Den tyske sprätten med ett parti som knappt var känt i hemlandet, placerades i första raden i en stor svart limousin. En utmärkelse för hans lismande beundran av allt som den albanska ledningen sa och gjorde. Delegationen från det erfarna indonesiska partiet, ett parti med kanske hundratusen medlemmar i fängelse och långa revolutionära traditioner, placerades i Polski Fiat i bakre ledet. Orsaken var uppenbart indonesernas klart positiva hållning till Kina. AKP placerades i mitten i en inte alltför ny Volvo, tydligen i kategorin "vacklande element". För oss spelade detta ingen som helst roll. Jag skulle föredragit cykel för kategorin "de helt hopplösa fallen". Den kejsrerliga rangordningen vid det albanska "hovet" blev ju också källa till en massa vitsar och skämt. Men bakom fånigheterna ligger ett tänkesätt som säger att "några partier är mer lika än andra", några partier är nämligen så mycket mer lika att de kan sätta sig som domare över sina påstådda systerpartier och tilldela dem betyg utifrån deras inställning till domaren. Trots att Albanien hade fått smaka piskan från det allsmäktiga "centret" i Moskva, hade tydligen den Albanska ledningen ingenting lärt och ingenting förstått. Storebrorhållningen var tokig när den utövades mot Albanien och i bästa ordning när Albanien utövade den.

Monoliten

Det albanska partiet har anammat och fört vidare det monolitiska tänkandet som var så utbrett i Stalins Sovjet. Men de har vidareutvecklat det, ty det sovjetiska partiet var aldrig så kemiskt rent från debatt som det albanska under 70-talet. Detta tänkesätt är ungefär så här: partiet har rätt i kraft av sin vetenskapliga teori. Varje avsteg från partiets linje representerar därför något sjukt, något abnormt. Motsättningar kan därför bara förklaras som agents verk. Teorin som partiet bygger på, är också fullständigt harmonisk och utan lyten. Den är fulländad och behöver därför inte mycket vidareutveckling. Uppgiften består i att förklara teorin ännu bättre. Det var den partiuppfattningen som praktiserades på kongressen 1976. På den albanska kongressen valdes det in minst två medlemmar till centralkommittén som senare blev "avslöjande" som "agenter för imperialismen". Den här sortens orimligheter och vansinne blir den logiska följderna av ett tänkande som förnekar motsättningar. Motsättningar finns och kommer alltid att finnas. De kommer kanske inte alltid att vara lika skarpa, men likväl kommer de att finnas där. Detta är normalt. Men tror du att motsättningar är sjukt och monoliten det normala, så tvingas du in i paranoidea föreställningar om agenter i alla hörn. Därmed uteblir också debatten. (Självfallet finns det också agenter i vissa tillfällen. Jag känner till att agenter för underrättelsetjänster har bidragit till att splittra minst ett par m-l-partier i Väst det senaste decenniet. Men de flesta splittringarna har skett på grund av klara politiska motsättningar.)

Ett annat drag från Stalin-tiden som albanerna, egentligen de albanska kommunisterna, hade fört vidare, var inställningen till sanningen. De valde ut en snäv bild av verkligheten som passade till den rådande politiken, och förnekade resten. Jag hamnade en gång i ett tillfälligt samtal med några albanska kadrer på mellannivå. Vi pratade om förhållandet mellan Albanien och omvärlden. Jag talade om Albanien i klart positiva ordalag och framhävde de saker i landet som jag menade skiljde ut sig positivt. Men jag råkade nämna att i Norge har vanliga arbetare privatbil. Då blev det reaktion. Nej, blev svaret, du talar inte sanning, norska arbetare

har inte bil. Jag insisterade på mitt, men kom ingenstans. Det var lögn från början till slut. Norska arbetare kunde inte ha bil, för så var det inte. Dessa kadrer var albaner som aldrig hade varit utanför Albaniens gränser, som fått sina kunskaper om omvärlden från albansk propaganda, och som var så lojala att de följde påbudet att inte se italiensk eller jugoslavisk TV. (Med undantag av fotbollskamperna – någonstans går gränsen för även den strängaste disciplin.) Albanska medier hade visat dem allt elände i den kapitalistiska världen, arbetslösheten, fattigdomen, den sociala nöden. Allt detta var sant, men det var långt från hela sanningen. Det var så pass långt från hela sanningen att det fungerade som lögn.

Den ekonomiska knipan

Albanien har praktiserat en ganska extrem självhushållningsekonomi, med det viktiga undantaget att den grundläggande maskinutrustningen har kommit från Sovjet och därefter från Kina. En viktig grund för självhushållet är att Albanien är självförsörjande på olja och en stor del av andra råvaror. Genom att dra in stora delar av bondebefolkningen i industriproduktionen klarade Albanien att skapa ett ekonomiskt fundament för ett slags välfärdssamhälle. Jordbruket rationaliserades också, och kollektivbruken var onekligen mer produktiva än de gamla feodalgodsen.

Självhushållningsekonomin har sin stora styrka i mobiliseringen av folket till insatser för gemensamma mål, men den har också en mycket stor svaghet, nämligen isoleringen.

Albanien har isolerat sig, inte bara från det de kallar ”dekadent västlig kultur”, utan också från nyvinningar inom teknik och vetenskap. De kinesiska textilfabrikerna som installerades 1960, hade maskineri som var kopierat efter ryska modeller från 1950-talet, som i sig var kopierade efter amerikanska modeller från 1940-talet. Denna teknik präglar den albanska textilindustrin under 1980-talet. Världen befinner sig mitt uppe i sin starkaste teknologiska utveckling hittills, och Albanien håller på med utrustning som redan var urmodig långt innan denna revolution började. På detta sätt blir radikalismen konservativ, och självhushållningen blir grund för framtida beroende. Om Albanien upprätthåller isolationismen, kommer landet mer och mer att bli beroende av utländsk teknologi och sakkunskap.

Denna konflikt är ett av de stora grundtemana i albansk politik. Nationalism och självhushåll å ena sidan och behovet av nya impulser och öppning mot omvärlden å den andra. Enligt albansk lag är det straffbart att ta lån i utlandet. Därför är det också straffbart att föreslå det. Därmed är varje verklig debatt om problemet definierat som kriminalitet och förräderi. Flera av de politiska striderna i Albanien under senare år har rört dessa saker. Den tidigare försvarsministern Balluku sköts för att han gick in för en större öppenhet gentemot grannarna på Balkan. Troligen mötte också Mehmet Shehu sitt öde av liknande orsaker. När Ramiz Alia nu ska ta upp arvet efter Hoxha, kan han gott fortsätta att skjuta folk som reser detta mer och mer akuta problem, men det kommer på inget sätt att avlägsna problemet. Förr eller senare måste albanska politiker se problemet i ögonen och lägga om kursen, så att Albanien inte sjunker ner i en hopplös efterblivenhet. Det är faktiskt så att om Albanien ska ta vara på det som faktiskt var positivt och bra under Hoxha-epoken, så kräver verkligheten att landet bryter med många av dogmerna i Hoxhas politik.

Albansk ekonomi är ett exempel på de starka och svaga sidorna av ett stalinistiskt planekonomisystem. Så länge det ska sättas in flera muskler för att genomföra en grundläggande uppbyggnad av industri och lantbruk, så fungerar den bra. Men när det är gjort, och tyngdpunkten måste läggas på effektivt utnyttjande av de mänskliga och materiella resurserna, så kommer modellen till korta. Alla länder som kopierat den ryska modellen har upplevt samma sak. Sovjet upplevde det tidigt på 50-talet eller kanske tidigare. Kina upplevde det, och nu upplever Albanien det. Hittills har det alltid uppstått politiska kriser på denna punkt i utvecklingen, med svåra politiska strider om vilken kurs man ska följa. Tiden kommer att utvisa om inte också Albanien måste igenom en sådan kris.